

היום נלמד בעזרת ה':

תענית דף יד

למדנו בדף הקודם: מחלוקת היכן מזכיר היחיד בתפילת שמונה עשרה את ברכת 'עננו'? לדעת רב יצחק יחיד כוללה בתוך ברכת 'שומע תפילה'.

הגמרא הקשתה על רב יצחק מהברייתא: אין בין יחיד לציבור אלא שיחיד מתפלל שמונה עשרה ברכות וכולל את 'עננו' בשומע תפילה, ואילו לציבור יש ברכה נוספת של 'עננו'. הגמרא הוכיחה (בהו"א) ש'ציבור' הכוונה ליחיד שמתענה 'תענית ציבור' שמתפלל 'עננו' כברכה בפני עצמה? ותירצה שמדובר בש"ץ ובג' תעניות ראשונות, שבהם לא אומר הש"ץ כד' ברכות אלא רק יט'. אבל בג' אמצעיות כן אומר הש"ץ כד' (כך סוברת הגמרא עכשיו).

תירוץ נוסף - איבעית אימא: מדובר גם בג' תעניות אמצעיות וגם בהם לא אומר הש"ץ כד' ברכות, אלא רק באחרונות.

הגמרא הקשתה מהברייתא: אין בין ג' שניות לד' אחרונות - ולא כתוב החילוק בכד' ברכות שביניהם, משמע שגם באמצעיות אומרים כד' ברכות כמו באחרונות? ואי אפשר לתרץ שהתנא שייר את החילוק הזה, מכיון ש'אין בין... אלא' בלשון דוקא? ואי אפשר להוכיח ש'אין בין' לאו דוקא הוא - בגלל שיש חילוק נוסף בין התעניות: שרק באחרונות מוציאים את התיבה לרחובה של עיר? כי התנא שנה רק חילוקים שבצנעה ולא הוצאת התיבה לרחוב שהיא בפרהסיא. הגמרא נשארה בקושיא.

אמר רב אשי: גם מהמשנה שלנו מדוייק כקושיא הנ"ל - שבג' תעניות אמצעיות הש"ץ אומר כד' ברכות, שלא כמו שתירצה הגמרא באיבעית אימא: 'מה אלו (אחרונות) יתירות על הראשונות (האמצעיות) שבאלו מתריעין ונועלין את החנויות' משמע דוקא הבדלים אלו, ולא כד' ברכות שהם שווים באמירתם בשניהם?

(המשך בדף הבא ↓)

ואי אפשר לומר שהתנא שייר? כי הוא אמר מפורש 'מה אלו יתירות'. ואי אפשר לומר ש'מה אלו' לא דווקא בגלל שישנו חילוק נוסף ביניהם – הוצאת התיבה לרחוב? כי באמת התנא לא שייר אותה אלא כתב אותה בפרק הבא שומציאים את התיבה רק באחרונות.

השתא דאתית להכי: לאחר שביאר רב אשי שהתנא לא שייר כלל את הוצאת התיבה אלא כתב זאת בפרק הבא, אם כן שוב אפשר לחזור לתירוץ שאמרנו לעיל 'איבעית אימא' - שבג' אמצעיות הש"ץ לא אומר כד' ברכות. ואין קושיא מכך שהמשנה 'אין בין ג' שניות לז' אחרונות' לא כתבה גם את כד' ברכות? כי באמת התנא כתב זאת בפרק הבא שרק באחרונות יש כד' ברכות!

אמר רב אשי נקוט אמצעייתא בידך: כלומר מעוברות ומיניקות מתענות רק בג' התעניות האמצעיות. לא בג' הראשונות - כי עדיין המצב לא חמור כל כך להתענות עליו, ולא בז' אחרונות - כי הן לא יוכלו לעמוד בהן. אלא שכל אחת מהברייתות קראה לתעניות 'ראשונות' ו'אחרונות' רק ביחס לתעניות המאוחרות והקודמות להן. דהיינו:

א. מתענות בראשונות – כלומר באמצעיות (שהם ראשונות ביחס לאחרונות) – ולא באחרונות.

ב. מתענות באחרונות – כלומר באמצעיות (שהם אחרונות ביחס לראשונות) – ולא בראשונות.

ג. לא מתענות בראשונות ולא באחרונות – אלא באמצעיות.

בשופרות: בשש הברכות שמוסיפים בתפילה (על השמונה עשרה, סה"כ כד'), בכל ברכה תוקעים תרועה אחת, ולכל תרועה ישנה תקיעה לפניה ולאחריה.

בעננו: היו צועקים בקול רם 'עננו אלוקי אברהם עננו, עננו אלוקי יצחק עננו וכו' כמו שאומרים בסליחות (אבל ברכת 'עננו' בתפילה אומרים בכל תענית ואפילו יחיד כוללה בשומע תפילה).

קס"ד מאן דאמר בעננו: הגמרא סוברת עכשיו שהמחלוקת היא קיצונית. הגמרא מקשה מברייתא 'אין פוחתין משבע תעניות (אחרונות)..שבהן יח' התרעות, וסימן לדבר יריחו' כלומר יריחו היא סימן לעשות התרעות, שהרי בה התריעו בשופרות ונענו בנפילת החומה.

אלא בשופרות דכולי עלמא לא פליגי: שזוהי ה'התרעה' שנאמרה כאן בתעניות גשמים. אבל הם חולקים על ה'התרעה' שנאמרה בשאר פורענויות האם היא בשופרות או בעננו.

ושאר כל מיני פוענויות: חיכוך = מחלה הדומה לשחין הגורמת לחיכוך הגוף. חגב = ארבה. על אלו 'לא היו מתריעין (בשופר) אלא צועקין (בפה)'. קושיא למ"ד שהתרעה היא עננו?

תנאי היא: הברייתא הנ"ל סוברת שהתרעה היא בשופר, ואילו הברייתא דלהלן סוברת שהתרעה היא בפה: 'על אלו מתריעין בשבת וכו' - והרי בשבת אסור לתקוע בשופר, מוכח שההתרעה היא בעננו.

רבי יוסי אומר לעזרה אבל לא לצעקה: כלומר מזעיקים בני אדם לבוא לעזרה, אבל לא מתפללים כי אנו לא בטוחים כל כך שתפילתנו תועיל ולכן נמנעים מלהתפלל על צרה בשבת.

בשני דרב יהודה נשיאה הוה צערא וכו': רב יהודה נשיאה גזר 13 תעניות (כפי שלמדנו לעיל - שלוש ראשונות, שלוש אמצעיות, ושבע אחרונות) ולא נענה מן השמים, ולכן רצה לגזור תעניות נוספות. גזירתו לא היתה בגלל עצירת גשמים אלא בגלל צרה אחרת שהייתה להם.

לגרמיה: כלומר רבי אמי שאמר לרב יהודה נשיאה ש'לא מטריחים על הציבור יותר מידאי' אמר זאת בגלל שלא רצה להתענות, אבל באמת רק לעצירת גשמים לא גוזרים יותר מ-13 תעניות, אבל בשאר פורענויות (שאינם עצירת גשמים) מתענים עד שיענו מן השמים.

לא מן השם הוא זה: כלומר הטעם שלא גוזרים יותר מ-13 תעניות אינו בגלל שלא מטריחים על הציבור יותר מידאי, אלא מפני שכבר עבר זמנו של היורה (= כשסיימו את 13 התעניות כבר עבר רוב זמן הגשמים).

שלחו ליה בני נינוה לרבי: בני העיר נינוה זקוקים גשמים אפילו בתקופת תמוז. שאלתם היתה היכן לומר 'ותן טל ומטר' - האם הם נחשבים ל'יחידים' כיון שבשאר המקומות לא זקוקים אז לגשמים, וממילא עליהם לבקש 'ותן טל ומטר' ב'שומע תפילה' כמו כל יחיד המבקש בקשה פרטית, או שהם נחשבים כציבור, וממילא עליהם לבקש זאת ב'ברך עלינו'. (= כפי שמבקשים בימות הגשמים, שאז אפילו היחיד מבקש

(המשך בדף הבא ↓)

ב'ברך עלינו', משום שזהו הזמן שבו כל הציבור מבקש על הגשמים). רבי אמר להם שיבקשו ב'שומע תפילה'.

קושיא מברייתא: אמר רבי יהודה אימתי וכו': סדר התעניות הוא רק בזמנים שהשנים כתיקנם, כלומר שהיה קציר בניסן וזריעה בחשוון. וישראל שרוין על אדמתם, כלומר בארץ ישראל שהיא זקוקה לגשמים בין חשוון לניסן. אבל בזמן הזה, שהשנים לא כתיקנם וישראל לא בארצם, הכל לפי השנים, שאם צריך גשם באותה שנה (כגון שהיא היתה שנה שחונה), מתענים. הכל לפי המקומות, כגון בניונה שזקוקה למטר מתענים אפילו בתמוז.

ביאור הקושיא: כשם שבכל מקום מתענים תענית ציבור על הגשמים לפי צורכם, כך לכאורה הם צריכים להתפלל על הגשמים לפי צורכם, וא"כ עליהם לבקש זאת ב'ברך עלינו' כציבור ולא ב'שומע תפילה' כיחיד. ביארנו את הסוגיא לפי רש"י. תוס' מבארים את 'אמר רבי יהודה אימתי וכו' שזה הולך על בקשת 'ותן טל ומטר', שאם צריכים גשמים בתמוז כבני נינה, מבקשים 'ותן טל ומטר' ב'ברך עלינו', ולפי זה הקושיא ברורה - שזה סותר לדברי רבי.

היה לו איצטבא: אם היה לו כסא כנגד פתחו מותר לו לפתוח את דלת החנות כדרכו (ואפילו בשני), לפי שזה נחשב כהטיית הדלת (= שטעם הטיית הדלת הוא כדי שלא יראו את האוכל שבחנות ויצטערו בתענית, וכשיש לו כסא הוא מסתיר ואינם רואים כ"כ).

בית חתנות: לחופה. אבוורנקי של מלכים: כשנולד בן למלך היו נוטעים אילן לשמו, וביום שממליכים אותו עושים לו כסא מהאילן.

אין אדם חשוב רשאי ליפול על פניו: כלומר ליפול על פניו בציבור, לפי שאם לא יענוהו בתפילתו יחרפו ויבזו אותו.

יהורם בן אחאב: היה רשע, אלא שהוא התענה על הרעב שהיה בימיו, ונענה.

לא הכל בקריעה וכו': כלומר לא כולם נענים בקריעת בגדיהם, ולא כולם נענים בנפילה.

מתקיף לה רבי זירא וכו': אם היה כתוב בפסוק "יהושע" הרי שיש ראייה לדבריו שבאמת יהושע קרע את בגדיו ולא נפל, אבל בפסוק כתוב "ויהושע". ביאור: נאמר

"וַיְהוֹשֶׁעַ בֶּן נֹון וְכָלֵב בֶּן יִפְנֶה מִן הַתְּרִים אֶת הָאָרֶץ קִרְעוּ בְּגָדֵיכֶם" האות ו' של "ויהושע" באה להוסיף על מה שנאמר בפסוק שלפניו - ששם נאמר "וַיִּפֹּל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן עַל פְּנֵיהֶם" וא"כ יש לנו לומר שיהושע גם נפל על פניו וגם קרע בגדיו.

לא הכל בקימה וכו': מדובר על העתיד לבוא בזמן הגאולה - שהמלכים יכבדו את ישראל בקימה, והשרים בהשתחוויה.